

Ю. М. Дьячкова,

кандидат економічних наук,

І. В. Швецова,

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ СТАБІЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РИЗИКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Банківська система має велике значення для ефективного здійснення грошово-кредитної політики та виконує багато важливих функцій для економіки. Її особлива роль полягає в забезпеченні стабільного економічного зростання, розширенні можливостей підприємств щодо залучення фінансових ресурсів, у збереженні і примноженні заощаджень громадян. Саме тому ви-

никає необхідність здійснювати банківське регулювання. Органи банківського нагляду повинні чітко визначати методи, за допомогою яких має бути досягнута стабільність банківської системи, ефективне функціонування банків та розвиток економіки.

Проблеми розвитку та ефективного регулювання банківської системи досліджувало багато вітчизняних та зарубіжних учених. Основні напрями досліджень представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Дослідження в галузі регулювання та проблем розвитку банківської системи

Автор	Галузь дослідження
Вітчизняні вчені:	
О. Дзюблюк	Проблеми організації грошового обігу та функціонування банківської системи, особливості монетарної політики [1]
О. Вовчак	Ефективність функціонування банківської системи у перехідних економіках, державне регулювання банківської інвестиційної діяльності, реструктуризація комерційних банків [2]
М. Савлук	Дослідження законодавчих проблем регулювання банківської діяльності
А. Герасимович	Аналіз банківської діяльності, облік і аудит в комерційних банках
О. Васюренко	Проблеми розвитку банківської системи та банківський менеджмент
А. Мороз	Роль банківської системи в забезпеченні економічного зростання [3]
Зарубіжні вчені:	
О. Лаврушин	Створення концептуальних засад розвитку банківської системи [4]
К. Скіннер	Регулювання банківської діяльності
М. Ротбард	Дослідження грошової та банківської системи, функціонування Центрального банку
Дж. Сінкі	Управління фінансами комерційного банку в швидко мінливих умовах

Незважаючи на велику кількість досліджень у сфері банківської справи, питання ефективного регулювання банківської системи в умовах нестабільного економічного середовища залишається мало-дослідженим.

Метою даної роботи є розробка пропозицій щодо вдосконалення існуючих методів регулювання банківської системи України в умовах ризикового середовища. Дана мета обумовлює вирішення таких завдань:

- аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на банківську систему, поточного стану банківської системи України та ефективності діяльності комерційних банків;

- огляд існуючих методів стабілізації банківської системи на основі закордонного досвіду;

- удосконалення методів стабілізації банківської системи України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Дослідження показників роботи банківської системи України за період 2008-2017 рр. дозволяє виділити такі основні тенденції:

1. Зменшення кількості банків (із 181 в 2008 р. до 88 в 2017 р.) у зв'язку із недостатнім рівнем капіталізації та ліквідності активів, а також під впливом активного втручання регулятора (позбавлення ліцензій неплатоспроможних банків) у функціонування банківської системи.

2. Зменшення прибутковості роботи банків (див. рисунок) у зв'язку із девальвацією національної валюти, збільшенням валютних зобов'язань, зменшенням чистих процентних доходів.

Рисунок. Показники роботи банківської системи України в 2008-2016 рр.

3. Погіршення якості кредитних портфелів, збільшення питомої ваги проблемних кредитів (див. рисунок) у зв'язку з неякісним управлінням кредитними ризиками.

4. Перегрупування структури власності, збільшення частки активів державних та системних банків, рефінансування проблемних державних банків з метою зміцнення їх позицій.

З огляду на високу ризикованість банківської діяльності в Україні, яка з високою вірогідністю буде зберігатися ще достатньо довгий час, слід очікувати подальшого зменшення кількості невеликих комерційних банків та збільшення капіталізації лідерів ринку банківських послуг (посилення концентрації).

Очищення банківської системи із початком кризи не дає можливості планувати та розвивати бізнес в Україні, збільшувати інвестиційну привабливість країни та поступового економічного відновлення.

Проведемо SWOT аналіз, який продемонструє сильні та слабкі сторони банківської системи України, а також можливості подальшого розвитку та загрози, які несуть потенційні ризики (табл. 2).

До найбільш дієвих та ефективних способів розв'язання проблемності банківських установ відносять наступні заходи [6]:

- розробка плану реструктуризації банку – комплекс заходів, які застосовуються державою для урегулювання проблем, які виникають під час кризи;

- рефінансування центральним банком – як спосіб підвищення фінансової стійкості банківського сектора, а також стабілізації діяльності банківських установ, що зазнають фінансові труднощі [7];

- злиття з іншим банком або поглинання іншим банком (у міжнародній практиці цей метод має назву M&A);

- купівля банку з прийняттям зобов'язань або поступова ліквідація;

- націоналізація проблемного банку державою.

В якості одного із заходів стабілізації банківської системи НБУ стала націоналізація ПАТ «Приватбанк», це спричинено тим, що банк проводив ризикову депозитну та кредитну політику, через це опинився на межі банкрутства, що могло б створити загрозу для всієї банківської системи України, враховуючи системне значення банку. Націоналізація банку в умовах санації банківської системи була єдиним можливим кроком уникнення банкрутства банку.

Основними причинами виникнення кризового становища ПАТ «Приватбанк» стали:

1. Залежність банку від позичальників-юридичних осіб. Кредитний портфель банку, наданий юридичним особам зростає протягом 2015 р., тим самим випереджав темпи по відношенню до банківської системи в цілому.

2. Залежність банку від коштів фізичних осіб через депозитну політику банку, спрямовану на залучення коштів населення. Ризик такої залежності полягає в тому, що населення є більш чутливим до будь-якої негативної інформації про банк та схильне до імпульсної поведінки на депозитному ринку.

3. Залежність банку від рефінансування з боку НБУ. Заборгованість банку з рефінансування станом на 2016 р. становила 21,1 млрд грн, це 75% від заборгованості всіх працюючих банків [8].

Для оздоровлення фінансового стану ПАТ «Приватбанк» було здійснено:

- 1) тимчасову заборону банку здійснювати кредитування в іноземній валюті;

- 2) запровадження податкових канікули, з метою спрямування суми податку на прибуток до статутного фонду банку;

3) проведено повний аудит діяльності банку, у першу чергу проведений аналіз його кредитного портфеля;

4) забезпечено щомісячну публікацію звітності в розрізі окремих банків;

5) збільшено мінімальну суму гарантування вкладів фізичних осіб з 200 до 500 тис. грн [9].

Таблиця 2

SWOT аналіз факторів впливу на банківську систему України

	ПОЗИТИВНИЙ ВПЛИВ	НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ
	Сильні сторони	Слабкі сторони
ВНУТРІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ	<ul style="list-style-type: none"> – широкий асортимент банківських продуктів та послуг; – можливість фінансування крупних проєктів; – розвинута мережа кореспондентських відносин; – використання сучасних інформаційних технологій; – обслуговування карткових проєктів та наявність мережі банкоматів; – оперативна система консультування та підтримки клієнтів 	<ul style="list-style-type: none"> – високі відсоткові ставки за виданими кредитами; – недоліки в системі внутрішнього контролю та аудиту; – недостатній рівень залучених від населення ресурсів; – недостатній рівень капіталізації, звідси обмежена можливість покриття банківських ризиків; – недостатня диверсифікація кредитного портфеля; – нестабільність та недосконалість законодавства; – відсутність прозорості в наборі співробітників та їх недостатній рівень професіоналізму
	Можливості	Загрози
ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ	<ul style="list-style-type: none"> – прийняття нових або вдосконалення існуючих законодавчих актів, які стосуються банківської системи; – покращення інвестиційного клімату; – зростання рівня доходів населення, зниження інфляції та податкового навантаження суб'єктів економіки; – збільшення розміру власного капіталу банків; – покращення якості кредитного портфеля; – підвищення професіоналізму персоналу; – підвищення якості послуг, що надаються банками 	<ul style="list-style-type: none"> – високий рівень доларизації; – зростання інфляції та відсоткових ставок; – посилення фінансової кризи; – збої в роботі програмного забезпечення банків; – зміни в податковому законодавстві; – зниження довіри клієнтів; – поширення шахрайства

Складено автором.

Впровадження розглянутих заходів має попередити розгортання ризиків пов'язаних з націоналізацією банку та забезпечити фінансову стабільність всієї банківської системи України.

Проведення націоналізації передбачає передачу права власності на користь уряду. Але націоналізація банку має як негативні, так і позитивні сторони як для держави, так і для самого банку. До переваг, які отримує держава, можна віднести позиції щодо конкретного банку; гарантування повернення державних фінансових ресурсів, спрямованих на націоналізацію. В свою чергу банки також отримують ряд переваг, таких як збільшення клієнтів завдяки державним гарантіям, укріплення ринкових позицій, зростання надійності банку через схильність

держави до проведення політики помірної ризикованості. Негативними аспектами націоналізації є: недостатність уваги з боку держави щодо здійснення ефективного контролю за діяльністю банківського менеджменту; зменшення стимулів та мотивації керівників націоналізованих банків щодо підвищення ефективності діяльності банку, що спричинено усвідомленням захищеності та стабільності фінансування за рахунок держави.

Вдосконалення банківської системи України можливе тільки на базі використання світового досвіду. Звичайно, банки інших країн працюють у різних економічних умовах, але їх досвід та методи роботи можуть бути адаптовані до застосування в нашій державі.

Всю роботу з проблемними банками можна звести до двох основних напрямів:

- застосування оздоровчих заходів та реорганізація проблемного банку;
- реструктуризація або ліквідація. Ці заходи застосовуються в тому випадку, якщо неплатоспроможність банку є необоротним процесом, а оздоровчі заходи є неефективними. До цього напрямку відносять:
  - ліквідацію з відкликанням ліцензії;
  - злиття і поглинання;
  - операції щодо купівлі активів і прийняття зобов'язань;
  - створення брідж-банку.

У ситуаціях, коли на межі банкрутства знаходяться системно важливі банки, зазвичай має місце створення брідж-банку. Брідж-банк – це банк, який створюється для тимчасового утримання діючих активів і застрахованих депозитів проблемного банку, що знаходиться в стадії ліквідації, до моменту їх перепродажу інвесторам. Першою країною, яка запровадила концепцію брідж-банку, були США у 1987 р. У США створено 10 брідж-банків, які вирішують проблеми 199 збанкрутілих банків із загальною вартістю активів 89,9 млрд дол. США [9].

Особливості створення даного виду банку такі:

- брідж-банки створюються тільки для національних банків за ініціативи Служби контролера грошового ринку й організовані Федеральною корпорацією страхування депозитів для приймання та обслуговування клієнтів банку-банкрута;
- брідж-банки створюються переважно із проблемних великих банків;
- брідж-банкам дозволяється приймати депозити та видавати низькоризикові кредити для постійних клієнтів для збереження основної клієнтської бази.

В Україні ідея створення брідж-банку може стати альтернативою ліквідації системоутворюючих банків. Реалізація даного підходу дозволить посилити спроможність банківської системи протистояти кризовим явищам і буде сприяти забезпеченню фінансової стабільності, мінімізації витрат вкладників та інвесторів, а також підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних банків.

Слід зазначити що питання створення концепції «брідж-банку» в українському законодавстві залишається неврегульованим, тому необхідно приділити увагу вдосконаленню теоретико-методологічних основ створення даного банку.

Тому опираючись на світовий досвід створення брідж-банку Україна має дотримуватися таких умов:

- необхідно чітко визначити теоретико-методологічні засади створення брідж-банку, не підміняючи їх поняттям «санаційний банк»;

- прийняти відповідні законодавчі акти, які мають чітко регламентувати кожен етап створення такого банку;

- необхідно повноваження щодо створення брідж-банку надати державі, при цьому враховуючи рекомендації Національного банку України;

- кошти на викуп активів і зобов'язань повинні закладатися у законі «Про державний бюджет»;

- граничний строк функціонування такого банку має бути визначений на рівні двох років з можливою пролонгацією на один рік.

Один із найбільш застосовуваних методів роботи з проблемними банками державами світу – це рекапіталізація банків за рахунок державних коштів, які можуть використовуватися банками для протроченої заборгованості. Даний підхід передбачає визначення реального обсягу капіталу для покриття ризиків, які пов'язані з системою управління проблемними активами і створення програм реструктуризації проблемних кредитів [10].

Перевагами цього інструменту є гарантовані мінімальні ціни на активи фінансових установ, поліпшення ліквідності і те, що банки стають привабливішими для потенційних інвесторів. Недоліками є: проблеми з встановленням справедливої ціни на ці активи та те, що при здійсненні цієї схеми держава має значні фінансові збитки. Це пов'язано з тим, що вагома частина проблемних кредитів не буде повернена.

Світова практика доводить, що здебільшого участь у програмах рекапіталізації вирішується фінансовими установами самостійно, але може здійснюватися й під державним тиском. Практика рекапіталізації у США передбачала як викуп проблемних активів, так і придбання прав власності в обмін на цінні папери і будувалась завжди на добровільній основі. У Великій Британії запроваджено два варіанти стосовно використання джерел фінансування на цілі рекапіталізації: за державні кошти або капіталізація на ринку, при цьому у разі самостійного знаходження джерел залучення додаткового капіталу банки не можуть розраховувати на урядову допомогу.

У Німеччині участь банків добровільна, і реалізація програми рекапіталізації відбувалася в рамках Спеціального фонду щодо стабілізації фінансового ринку. Важливим аспектом рекапіталізації банків став прийнятий урядом Німеччини закон про стабілізацію фінансового ринку який вступив в дію 18 жовтня 2008 р., в якому зазначалося положення щодо необхідності топ-менеджерів до відповідальності при реалізації вимог до стратегії ведення бізнесу.

Таким чином, світовий досвід демонструє, що існують декілька варіантів рекапіталізації банківських установ. Їх об'єднує можливість очистити ба-

ланси банків від проблемних активів і компенсувати фінансові втрати. Для держави ці схеми є досить дорогими, в деяких країнах такі витрати досягають 15% ВВП [11].

Заходи з практичної реалізації схем рекапіталізації можна узагальнити наступним чином:

1) виділення фінансових установ для участі в програмах з рекапіталізації (здебільшого – це банки, але до цього процесу можуть долучатися й страхові компанії);

2) вирішення питання щодо необхідності, пріоритетності, можливості й участі конкретного банку в зазначеному процесі;

3) вирішення питання щодо фінансування програм рекапіталізації, а саме обсягів, фінансування та джерел;

4) визначення переліку активів, які підлягають викупу.

5) забезпечення контролю і нагляду за діяльністю фінансових установ, а саме контролю щодо використання капіталу, корпоративного управління, рівня заробітної плати топ-менеджерів та ін.

Таким чином необхідно відмітити, що державна політика фінансової підтримки банківської системи в умовах нестабільної економіки через програми рекапіталізації має певні переваги, а саме: збільшення ліквідності та покращення платоспроможності банківських установ, запобігання розпродажу активів і відтворення обсягів кредитної діяльності. Безперечно, переваги і недоліки здійснення рекапіталізації здебільшого залежать від особливостей розвитку фінансового сектору, а також від того, наскільки цей захід ув'язується з комплексом дій, що формують грошово-кредитну політику кожної країни.

Висновки. Аналіз сучасного стану банківської системи України довів необхідність впровадження системних державних заходів щодо її стабілізації. Основними заходами мають бути наступні кроки.

1. Забезпечення стабільності національної грошової одиниці як у зовнішньому вимірі, так й у внутрішньому, тому що перш за все стабільність національних грошей є основою для економічного зростання [12].

2. Поступове виведення з ринку фінансових послуг проблемних неплатоспроможних банків та банків, що порушують банківське законодавство та займаються відмиванням коштів.

3. З метою збереження довіри населення до банківської системи необхідна підтримка з боку Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

4. Підвищення банками власної капіталізації з метою забезпечення фінансової стійкості банківської системи України.

5. Удосконалення банківського регулювання, оптимізація валютно-курсової політики.

6. Поступове збільшення вимог щодо платоспроможності, ліквідності банків, впровадження систем і методів управління банківськими ризиками відповідно до вимог ЄС.

7. Посилення захисту прав кредиторів у частині надання їм права на придбання майна боржника, яке є предметом забезпечення за кредитним договором, у рахунок погашення його заборгованості [13].

Однак запропоновані заходи не сприятимуть стабілізації банківської системи без покращення інвестиційного клімату в країні, реформування судової системи, посилення заходів щодо ліквідації корупції. Стабільне функціонування банківської системи має зумовити перехід на якісно новий рівень фінансового регулювання і нагляду та забезпечити підвищення стабільності фінансово-кредитної системи в цілому.

Література

1. **Дзюблюк О. В.** Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів : монографія. Тернопіль : «Вектор», 2012. 462 с. 2. **Вовчак О. Д., Надієвць Л. М.** Сучасні тенденції розвитку банківської системи України як ключової ланки фінансового посередництва. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2014. Т. 19, вип. 2. С.114-118. 3. **Генеца** банківських криз : монографія / А. М. Мороз, М. І. Дибя, Т. П. Остапишин. Київ : КНЕУ, 2014. 578 с. 4. **Лаврушин О. И.** Банки в современной экономике: необходимость перемен. *Банковское дело*. 2013. № 4 (232). С. 6-13. 5. **Офіційний сайт** Національного банку України. URL : <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>. 6. **Швець Н. Р.** Шляхи поліпшення фінансового стану проблемних банків в Україні. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки*. 2013. №33(2). С. 25-30. 7. **Шевчук В.** Тенденції розвитку системи рефінансування банків України. *Економіст*. 2016. № 3. С. 12-15. 8. **Гладких Д. М.** Націоналізація ПАТ «Приватбанк» у контексті оздоровлення банківської системи України *Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень*. Київ, 2017. 27 с. 9. **Осадчий Є. С., Клокун Ю. А.** Світовий досвід роботи з проблемними банками. *Фінанси, облік і аудит*. 2012. №19. С. 131-138. 10. **Хомутенко Л. І., Хомутенко Я. В.** Світовий досвід упровадження антикризових заходів у протидії наслідкам фінансової кризи. *Вісник Університету банківської справи НБУ*. 2012. №3(15). С. 49-53. 11. **Хомутенко Л. І., Хомутенко Я. В.** Світовий досвід і українські реалії застосування програм рекапіталізації фінансових установ в умовах світової фінансової кризи. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2011. №961. С. 121-126. 12. **Стратегія** розвитку банківської системи України

2016–2020 : «Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки» : проект. Київ, 2016. URL : http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=12196&menu=119&Itemid=113. 13. **Голік М.** Стабілізація банківської системи як шлях до подолання економічної кризи в Україні. *Банківський та реальний сектор економіки: фінансово-економічні аспекти взаємодії та перспективи розвитку*. 2015. С. 128-130. 14. **Заруцька О.П.** Дослідження виведення українських банків з ринку з використанням структурно-функціонального аналізу. *Вісник економічної науки України*. 2016. № 2(31). С. 73-78.

Дьячкова Ю. М., Швецова І. В. Удосконалення методів стабілізації банківської системи України в умовах ризикової економіки

Досліджено сучасний стан банківської системи України, виділено основні негативні тенденції її розвитку в умовах ризикової економіки. Проведено SWOT аналіз сильних та слабких сторін вітчизняної банківської системи, можливостей та потенційних загроз з боку внутрішнього та зовнішнього середовища. Розглянуто світовий досвід впровадження різних методів стабілізації банківської системи на основі світового досвіду, а саме рекапіталізації проблемних банків, створення брідж-банку. Виділено основні переваги та недоліки даних заходів. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення методів стабілізації банківської системи України.

Ключові слова: банківська система, державне регулювання, SWOT аналіз, націоналізація, рефінансування, рекапіталізація, брідж-банк, антикризове регулювання.

Дьячкова Ю. Н., Швецова И. В. Усовершенствование методов стабилизации банковской системы Украины в условиях рискованной экономики

Исследовано современное состояние банковской системы Украины, выделены основные нега-

тивные тенденции ее развития в условиях рискованной экономики. Проведен SWOT анализ сильных и слабых сторон отечественной банковской системы, возможностей и потенциальных угроз со стороны внутренней и внешней среды. Рассмотрен мировой опыт внедрения различных методов стабилизации банковской системы на основе мирового опыта, а именно рекапитализации проблемных банков, создания бридж-банка. Выделены основные преимущества и недостатки данных мероприятий. Разработаны предложения по усовершенствованию методов стабилизации банковской системы Украины.

Ключевые слова: банковская система, государственное регулирование, SWOT анализ, национализация, рефинансирование, рекапитализация, бридж-банк, антикризисное регулирование.

Dyachkova Y., Shvetsova I. Improvement of stabilization methods of Ukraine banking system in the conditions of risk economy

The modern state of the banking system of Ukraine is investigated, the main negative tendencies of its development in the conditions of a risky economy have been singled out. SWOT analysis of the strengths and weaknesses of the domestic banking system, opportunities and potential threats from the internal and external environment has been carried out. The world experience of introducing various methods of stabilizing the banking system on the basis of world experience, namely, the recapitalization of problem banks, the creation of a bridge bank was considered. The main advantages and disadvantages of these measures were highlighted. Proposals for improving the methods of stabilization of the banking system of Ukraine have been developed

Keywords: banking system, state regulation, SWOT analysis, nationalization, refinancing, recapitalization, bridge-bank, anti-crisis regulation.

Стаття надійшла до редакції 19.12.2017

Прийнято до друку 30.01.2018